

Formandsberetning

til

Danmarks Forskningsbiblioteksforenings

Årsmøde 2012:

Henimod Rubicon

Indholdsfortegnelse

1. Indledning: henimod Rubicon
2. Metaforerne taler deres sprog
3. Det videnskabelige publiceringssystem krakelerer
4. Og nu til indlandsstoffet ...
 - 4.1. Organisatoriske strukturer
 - 4.2. De ikke-traditionelle opgaver
 - 4.3. Fra servicefronten: fagsider m.v.
 - 4.4. Det nationale system
5. Slutning

1. Indledning: Henimod Rubicon

Vi begynder den 10. januar i år 49 før Kristi Fødsel i den italienske by, Ravenna. Generalen og guvernøren over provinsen Gallien, Julius Caesar, står over for sit livs valg. Senatet i Rom har sendt ham et ultimatum: Caesar skal opgive sine embeder og opløse sin hær, ellers vil han blive erklæret som fjende af den romerske stat. Umiddelbart lader han som ingenting, overværer nogle lege i Ravennas cirkus, besigtiger byggeplaner for en kampskole, og går til middag med sine venner. Herefter trækker han sig tilbage og begiver sig i nattens mulm og mørke, kun ledsaget af en enkelt legion, til floden Rubicon, grænsefloden mellem hans norditalienske provins og det egentlige Italien med byen Rom. Krydser han Rubicon, er der ikke længere nogen vej tilbage.

Tidligt om morgenen når Caesar frem til Rubicon. Han tøver. Går han ikke over floden, men vender tilbage til sin umiddelbart sikre galliske provins, så vil han efterhånden blive marginaliseret i romerriget og med tiden bukke under for de stærke kræfter, der samler sig imod ham. Går han over floden med den lille styrke, han har til rådighed, kaster han sig ud i umiddelbar risiko og fare, men beholder selv initiativet.

Til sidst beslutter han sig og går over floden med de berømte ord: loddet er kastet. Vi ved, at hans resoluthed og dristighed ville sikre ham sejren og muligheden for at ændre romerrigets politiske struktur, så det kunne klare fem århundreder til. Men han vidste det ikke.

Fag- og forskningsbibliotekerne nærmer sig i dag deres eget Rubicon: skal vi blive ved den kendte og trygge biblioteksinstitution - med fare for gradvis udgrænsning, eller skal vi satse og gribe initiativet – uden sikkerhed for, hvad det alt sammen ender med?

I nogle år har man kunnet tro, at valget stod imellem det hybride bibliotek på den ene side, med både trykte og digitale ressourcer, og det rent digitale bibliotek på den anden side. Men et nyt perspektiv toner nu frem i horisonten: i forhold til slutbrugeren bliver informationen medieneutral, d.v.s. at brugeren frit kan vælge, hvilket medie de ønsker at få informationen i. Vi skal derfor ikke længere vælge mellem hybride samlinger og rent digitale samlinger. I stedet skal vi organisere

informationsflowet sådan, at slutbrugeren får den ønskede information i det ønskede medie og format.

Dette perspektiv indebærer, at selve terminologien ”det analoge, det hybride og det digitale bibliotek” er ved at blive forældet. Den navngiver bibliotekstypen efter den måde informationen lagres på. Men vores definerende hovedopgave er under hastig forandring fra samlingsforvaltende institution til informationsformidlende funktion indlejret i moderinstitutionens strukturer. Og vi skal ikke levere information i eet bestemt medie, men i ethvert ønsket medie og format, incl. både trykt, printet og digitalt. Så selv om lagermediet er digitalt, vil formidlingsmediet være brugerbestemt, og da det er formidlingen, der er det interessante, og ikke lagringen, er derfor ikke længere grund til at sondre mellem det analoge bibliotek og det digitale: biblioteket er simpelt hen ... biblioteket!

2. Metaforerne taler deres sprog

Den faglige diskussion om bibliotekernes fremtid bølger stadig frem og tilbage over terrænet, og der er ærligt talt rigeligt rum for tvivl og usikkerhed. Til gengæld er der ingen tvivl om tydingen af det metaforiske billede, der møder os i medierne.

Glemte er metaforen om biblioteket som universitetets hjerte. Væk er metaforen om bibliotekerne som bøgernes katedral. Hvem vil i dag tale om bibliotekerne som templer for bogen eller som fæstninger imod uvidenhed?

De metaforer, der anvendes om os nu, er helt anderledes og fremmaner et billede af stærk og hurtig forandring – nogle er faktisk truende.

I februar bragte *The Guardian* en artikel om *Ebooks: the Giant Disruption* og i selve artiklen kunne man læse om det truende jordskælv og – interessant nok – den digitale tsunami, der truer bibliotekerne.¹ Samme metafor om e-bogen som tsunami anvendes i en overskrift i *Information Today* i april.² Vi kan med stolthed

¹ Ill: <http://www.guardian.co.uk/technology/2012/feb/27/ebooks-giant-disruption-publishing>

² Ill: <http://newsbreaks.infotoday.com/NewsBreaks/Ebook-TsunamiFrom-Antitrust-to-Burgeoning-Sales-81907.asp>

notere os, at Bibliotekarforbundets blad, *Perspektiv*, var først med e-bogstsunami-metajoren i en overskrift allerede fra sommeren 2011.

Disse naturkraftmetaforer siger, at det er voldsomme kræfter, der er på spil, de er større end os, og det er ikke os, der kontrollerer dem.

Et andet sæt metaforer, konfliktmetaforerne, fokuserer på hvordan aktørerne i medie- og informationskredsløbet konkurrerer og ligefrem bekriger hinanden.

Amazon-effekten på bogbranchen betegnes for eks. som en jordskælvsforandring, der truer alle de andre spillere i industrien.³

Et tredje sæt metaforer handler om død og undergang.

I årevis har vi hørt om bogens død. Tidligere drejede det sig om en misforstået identifikation af bogen med den trykte bog og forestillingen om, at en e-bog ikke er en bog. I dag begynder "bogens død" at betyde noget andet, nemlig at det er bogen som afsluttet, envejskommunikativt produkt, der vil dø og i stedet for blive erstattet af nye former.

Det forudsiges f.eks. i en artikel i *Kristeligt Dagblad* fra 2. juli under titlen: *Var Gutenberg en parentes?*

Det hedder i artiklen: "Både forskere og forfattere venter ... det samme, og der er udbredt enighed om, at vi lige nu befinder os i den spæde begyndelse af en litterær revolution. Vi er på kanten af hullet (fra Alice i Eventyrland) og når faldet tager fart, vil vi se en omvæltning så stor, at vi må beskrive og opfatte litteratur på en helt ny måde."⁴

Forskningsbibliotekerne bliver selvfølgelig ikke sparet. Bibliotekarforbundets udmærkede blad, *Perspektiv*, har jo sans for det med overskrifterne og bragte for nylig en, der hed: *Biblioteket er en død sild* – med en malerisk illustration. Overskriften er i øvrigt noget misvisende, for det, den interviewede

³ Ill: http://www.against-the-grain.com/2012/04/atg-article-of-the-week-amazon-the-elephant-in-the-room/?utm_source=feedburner&utm_medium=email&utm_campaign=Feed%3A+against-the-grain+%28Against-the-Grain.com%29

⁴ Ill: Information 2.7.2012

overbibliotekar talte om, var biblioteksrummet. Han mener, at de trykte bøger er væk fra hans bibliotek om fem år, og det bliver da spændende at se, om det sker.

Og en undervisningsbibliotekar ved Alfred University, Brian T. Sullivan har allerede skrevet en ligsynsrapport over forskningsbibliotekerne, dateret 2050, med angivelse af flg. 6 dødsårsager:

Brian Sullivans 2050-ligsyn over forskningsbiblioteker

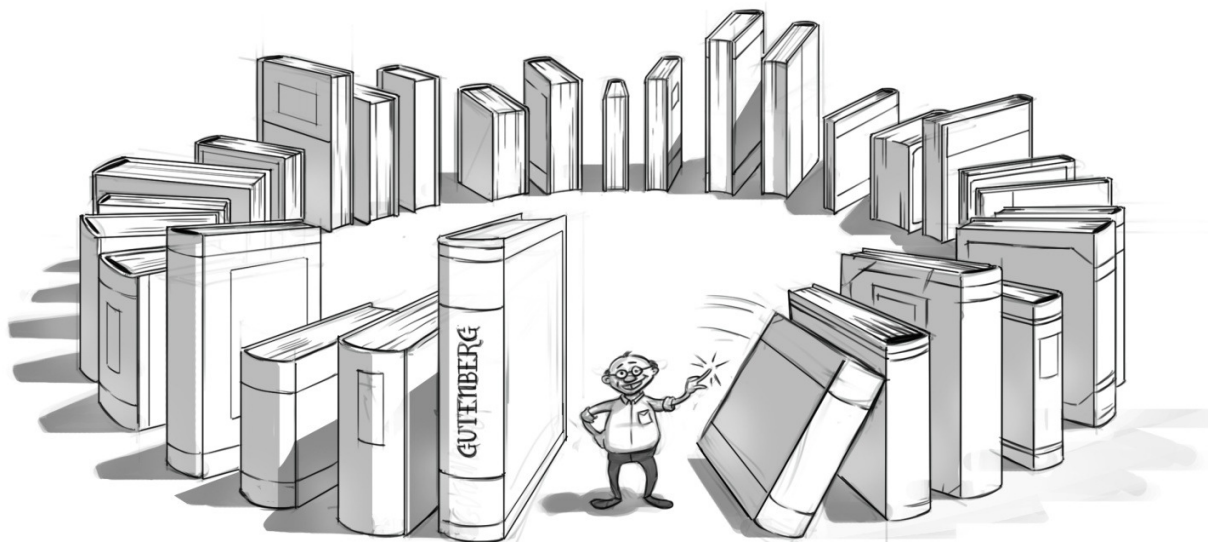
- De trykte bogsamlinger blev forældede, fordi stort set alle fysiske bogsamlinger i verden blev digitaliserede
- Biblioteksundervisning blev gjort overflødig af en ny generation af brugervenlige søgemaskiner
- Informationskompetence blev fuldt ud integreret i universitetslærernes egen undervisning
- Biblioteker og bibliotekarer blev opslugt af IT-afdelingerne, som indtog biblioteksrummene sammen med studiemiljøer, computer labs og andre studenterservices
- Informationstjenester (reference services) forsvandt, fordi de blev erstattet af stadig bedre søgemaskiner og sociale netværkstjenester
- Økonomi vandt over kvalitet, efterhånden som universitetsadministratorerne nåede til den opfattelse, at omkostningerne til biblioteksservice ikke stod mål med resultaterne

Uha! Nogle gange har man ærligt talt lyst til at slukke for sine RSS-feeds!

Vi skal ikke falde for undergangsscenariet. Men ikke desto mindre er der god grund til, at vi forholder os analytisk og strategisk til de trends, der udtrykkes i metaforene.

3. Det videnskabelige publiceringssystem krakelerer

Blandt de vigtigste trends, muligvis den vigtigste trend, er udviklingen af e-bogen, som der blev fokuseret stærkt på i sidste årsberetning. E-bogen buldrer stadig derudaf, som vi har kunnet høre det på seminaret i morges, og flere og flere FFU-biblioteker engagerer sig i e-bogsbaseret service, i forvisning om, at det er den rigtige vej at gå. Men ved vi, hvad der sker, når vi vælter den trykte bog som det primære biblioteksobjekt? Sætter vi gang i en dominokæde, der til sidst også vil vælte os selv?

Udover den særdeles vigtige udvikling på ebogs-området, bevæger tingene sig nu også på andet felt af overordentlig betydning for bibliotekerne, nemlig det videnskabelige publiceringssystem. Dette system opfattes mere og mere som dysfunktionelt, og et nyt system er ved at vokse frem.

For det er klart, at informationsteknologien og internettet muliggør nye former for videnskabelige kommunikation, der også slår igennem i publiceringssystemet. Men forskerne ønsker stadig et system med kvalitetskontrol i form af peer review og med særlige meriteringsmuligheder i form af højprestigetidsskrifter. Begge

disse krav kan opfyldes i et rent digital tidsskriftsystem, og da forskerne ikke selv læser artikler i trykt form, er det formentlig kun et spørgsmål om tid, før tidsskriftsystemet går helt digitalt.

Men det er heller ikke disse forhold, der gør det nuværende system ubæredygtigt. Det er to andre forhold.

Det første er væksten i den globale forskningsaktivitet, som har resulteret i en eksplosiv stigning i produktionen af forskningsartikler. Alle andre ting lige kan denne faktor i sig selv medføre en voldsom fordyrelse af adgangen til forskningsproduktet, simpelthen fordi der er meget mere af det.

Den anden faktor er forlagenes prispolitik. Det er et velkendt problem, så det skal der ikke siges mere om her, udover at væksten i antallet af Open Access-tidsskrifter og –artikler endnu ikke har medført prisfald i bibliotekernes tidsskriftlicenser.

Nedskæringen af biblioteksbevillingerne, stigningen i forskningsproduktionen og forlagenes prispolitik udgør tilsammen en Bermuda-trekant, hvor det nuværende forskningspublikationssystem vil forlise.

Hvordan det nye, der vokser frem, vil være, er det for tidligt at sige, men inden for det sidste halve år er der sket en forbløffende udvikling på Open Access-området, som hvis den holder, hvad den lover, vil få stor betydning for forskningspubliceringssystemet og derigennem for bibliotekerne.

Som bekendt har universiteternes principielle opbakning til Open Access–publicering ikke været ret effektiv, fordi det for det meste er blevet ved de venlige henstillinger til forskerne. De institutionelle repositories ved universiteterne rummer efterhånden en del metadata, men kun relativt få fuldtekstartikler, og en forsker fra University of College of London har derfor fornylig kaldt dem for ”harmløse, men ueffektive og dyre.”

Men betydelige aktører har nu sat sig i bevægelse for at skabe reelle ændringer på området.

For det første forskerne selv. En forskerinitieret boykot af Elsevier i begyndelsen af året skabte betydeligt fokus på forlagenes prispolitik, og det har vist sig, at når forskerne først forstår de økonomiske mekanismer omkring forskningspubliceringen, bliver de ret oprørte. Der tales ligefrem om "Det Akademiske Forår" (The academic spring) à la det arabiske, men virkningerne på kort sigt af dette vil nok være begrænsede.

Mere betydning har det nok, når store internationale forskningsfonde som Wellcome Trust mister tålmodigheden med universiteternes venlige henstillinger, og nu forlanger garantier fra universitetsledelserne for Open Access parallelpublicering af de forskningsarbejder, som de giver bevillinger til.

Og endelig er regeringerne for alvor begyndt at gå ind i sagen. Den danske regerings udmelding fra 2011 er ganske vist forblevet virkningsløs, men den 16. juli i år kom der en engelsk regeringserklæring om en kraftig satsning på Open Access, og dagen efter fulgte EU-kommissionen med en tilsvarende udmelding. Begge disse regeringsudmeldinger havde fokus på gylden Open Access, hvor forfatterne betaler for publicering af artiklerne, som alle derefter har gratis adgang til.

Forår eller ej, systemet begynder nu at slå synlige revner.

Ikke alle parter er glade for denne udvikling. Tidsskriftet *The Scientist* undsiger den "rovgriske publiceringspraksis," der følger med Golden Open Access. Når tidsskrifternes indtjening er afhængig af antal publicerede artikler, vil det sænke deres kvalitetskrav til de tilbudte artikler, og hele den kvalitetssikring, der er indbygget i det nuværende system vil gå fløjten.⁵

Og den højt estimerede analytiker, Claudio Aspesi, har just meldt ud, at Open Access tidsskriftpublicering i høj grad er en trussel for Elsevier, der står til at miste 60% af sin profitevne, hvad der vil være en katastrofe for firmaet.

Bibliotekerne kan så overveje, hvordan det vil påvirke dem, hvis forskningens artikelproduktion begynder at bevæge sig massivt over i Open-Access

⁵ Predatory Publishing : Overzealous open-access advocates are creating an exploitative environment, threatening the credibility of scholarly publishing. In: *The Scientist*, August 2012

publikationer, som alle kan få direkte adgang til uden om bibliotekerne – det berømte ”library bypass”.

En dugfrisk rapport fra Sage⁶ beskæftiger sig netop med forskningsbibliotekernes rolle i relation til det fremtidige Open Access-system. Det forventes i rapporten, at en meget større andel af forskningsartiklerne i fremtiden vil udkomme som Open Access-artikler - og i høj i grad i form af gylden Open Acces. Hvis denne forventning holder stik, kan det forudses, at bibliotekernes budgetter vil blive reduceret, fordi deres tidsskriftsudgifter falder, og fordi universiteterne skal bruge penge på at finansiere gylden Open Access. Dette indebærer, at bibliotekernes opbygning af samlinger, egne såvel som licensbaserede, vil blive reduceret. Endvidere vil eksterne discovery-systemer blive foretrukket frem for bibliotekskatalogerne. Endelig vil bibliotekerne skulle arbejde meget tættere sammen end de gør i dag, og fokus vil skifte fra biblioteket til bibliotekaren; som det siges i rapporten: ”Fremtidens bibliotek er informationsspecialisten.” Så vidt Sage-rapporten, som rejser det perspektiv, at Open Access ikke nødvendigvis er forskningsbibliotekets redning.

Hele dette perspektiv bliver endnu mere markant, når man ser på mulighederne for Open Acces-publicering af bøger. Springer meddelte i sidste uge, at man nu gratis stiller en Open Access-facilitet til rådighed for forfattere af videnskabelig og faglig litteratur i form af bøger.

4. Og nu til indlandsstoffet ...

Kaster vi blikket på den hjemlige front, kan man slappe af et øjeblik fra dommedagsperspektivet, for det går i almindelighed godt.

Det går selvfølgelig mindre godt med udlånet af trykte bøger og tidsskrifter, der samlet falder fra år til år. Men benyttelsen af de digitale ressourcer stiger fortsat og mere end opvejer faldet i de trykte, så den samlede benyttelse af bibliotekernes informationsressourcer er i stadig vækst.

⁶ Sian Harris: Moving towards an Open Access Future : the Role of Academic Libraries. Sage, August 2012,

De studerende strømmer til vore studiemiljøer som aldrig før.

Det sker muligvis som følge af en ændring i studievaner, men det sker i hvert fald også, fordi bibliotekerne i de senere år har gjort meget for bedre at opfylde et behov, der hele tiden har været der, f.eks. ved at satse på flere studiepladser, behagelige og stimulerende miljøer, og længere åbningstider. Det med døgnåbent er dog ikke slået igennem bortset fra en række institutbiblioteker og andre steder men uden vagter i yderperioderne og kortbaseret adgangsordning.

De steder, hvor man tæller den personlige service ved informationskranker m.v., ser man også fremgang. Så det går faktisk godt!

Næste år er den nye biblioteksstatistik i Danmarks Statistik vel faldet så meget på plads, at det giver mening at se på tidsserierne igen, og det vil vi så gøre til den tid.

Vi skal ikke i år tale om den økonomiske situation, men blot nævne, at licensforhøjelser fortsat er truende. For professionshøjskolerne kommer den ekstra belastning, at de fortsat vil have markant behov for trykt dansksproget litteratur, og at materialebudgetterne slet ikke giver mulighed for at foretage de udvidelser på e-litteraturområdet, som der også er brug for på dette område.

Endvidere skal en række mindre biblioteker med Det Administrative Bibliotek i spidsen nu også kæmpe med, at de skal betale DEFF for at administrere deres licensordninger. Den pågældende gruppe af biblioteker har ganske vist ikke tidligere måttet overføre ressourcer til DEFF, men det bliver den ekstra belastning jo ikke mindre af.

4.1. Organisatoriske strukturer

Men ellers starter vi med de organisatoriske strukturer.

På Aarhus Universitet er biblioteksstrukturen omsider faldet på plads med en matrixstruktur, der dels afspejler universitetets samlede matrixstruktur, dels

skaber et formaliseret organisatorisk fællesskab mellem universitetets biblioteker og Statsbiblioteket i det, der på jysk kaldes Aarhus University Library (AUL). Som et led i processen slås de humanistiske institutbiblioteker på AU-campus sammen til et fælles bibliotek, ligesom de samfundsvidenskabelige biblioteker tidligere er blevet det. De naturvidenskabelige institutbiblioteker fortsætter indtil videre som separate enheder. Ledelsen af AUL varetages i fællesskab – og enighed - af Per Lindblad, som leder universitetsdelen af AUL, og Ellen Knudsen, som leder SB-delen. De refererer til henholdsvis Aarhus Universitets Vicedirektør for Viden og til SBs direktør.

Ved Københavns Universitet er forhandlingerne om KUBIS2, der skal afløse KUBIS1 per 1. januar, ved at være afsluttet. Det er opmuntrende, at alle parter ønsker en fortsættelse af KUBIS-organisationen, som er oprettet i et samarbejde mellem KU og KB, og at denne nu bliver permanent. En arbejdsgruppe har skitseret 4 forskellige modeller for videreførelsen, fra virksomhedsoverdragelse af KUs biblioteker til KB til en Aarhus-agtig model. Med forbehold for hvad der bliver besluttet i de kommende uger, kan man nok tillade sig at sige, at på trods af forskellige problemer har KUBIS1-modellen vist sig at være en bæredygtig model for biblioteksudviklingen ved KU, og at fakulteterne ønsker frihed til sammen med KUBIS at udforme en lokal biblioteksfunktion, der passer bedst til deres forhold.

Så både i Aarhus og København er den organisatoriske ting ved at falde på plads. De opbyggede eller planlagte strukturer er komplicerede, og man kan have svært ved at forestille sig, at nogen ville bygge sådanne strukturer op, hvis man startede fra grunden af med en ny organisation. Men komplicerede institutionelle forhold skaber nødvendigvis komplicerede organisatoriske strukturer: det interessante er ikke, at de er komplicerede, men om de kan flyve, og det afhænger i høj grad af andre ting, f.eks. flyvefærdighed hos ledelse og medarbejdere.

Ved Aalborg Universitet er der sket en betydelig vækst og fysisk spredning af aktiviteterne på tre campus, og man har nu også indtaget København – men det har jo alle gjort efterhånden. Dette har naturligt medført en reorganisering af biblioteksaktiviteten, da AUB skal være alle steder, hvor AUC er. Der er i denne sammenhæng etableret en bemærkelsesværdig ordning, hvor bibliotekarerne, der betjener biblioteksfaciliteterne i Aalborg Midtby, først når de møder om morgenen, aftaler, hvor de hver især skal arbejde den dag.

4.2. De ikke-traditionelle opgaver

Et af de store spørgsmål, som optager FFU-bibliotekerne i dag, er, om de kan og skal fremtidssikre sig ved at gå ind i nye typer af opgaver, der ligger ud over de traditionelle kernefunktioner.

Vi kan dele sådanne opgaver op i to typer: dem, der ligger i naturlig forlængelse af de nuværende kerneopgaver, og dem, der ligger udover disse.

Opgaver ud over kernefunktionerne

Lad os tage de sidste først, opgaver ud over kernefunktionerne. I midten af 90'erne var der megen tale om konvergens mellem biblioteker og IT-afdelinger. Ved en del institutioner integrerede man disse områder under fælles ledelse, nogle gange IT-chefen, og nogle gange bibliotekschefen. I Danmark var det første universitet, der gik den vej, CBS, hvor overbibliotekaren - til sin betuttelse - fik ansvaret for CBS' fælles IT. Det var til gengæld også det første universitet, der igen adskilte de to områder.

Ved Aalborg Universitet har man i 2012 valgt at samle den decentraliserede IT-organisation til en fælles AAU-afdeling under en nyansat IT-direktør. Det betyder, at universitetsbiblioteket overfører 16 IT-medarbejdere til den fælles afdeling og samtidig afgiver en række opgaver, bl.a. AAUs hjemmeside. Overbibliotekaren er dog stadig formand for IT-rådet, og han samarbejder tæt med IT-direktøren.

På Syddansk Universitet og SDUB vil man forsøge en mix-model, hvor it-folkene fysisk har deres arbejdsplads i biblioteket og skal levere de ydelser, SDUB har brug for. Organisatorisk hører de hjemme i "den store" it-funktion, hvor de får it-fagligt input og kan bistå på andre områder end i biblioteket.

CBS og RUB har begge udviklet konferencestyringssystemer for deres institutioner. Ved RUB har biblioteket stadig denne opgave, men ved CBS er den

overgået til Campus Service. Også CBS evaluering og Akkreditering, der i et par år lå ved biblioteket, er ført ud af biblioteket igen.

Det er sikkert for tidligt at konkludere på denne udvikling, men noget kunne tyde på, at jo længere væk de nye opgaver er fra bibliotekets kernefunktioner, jo hurtigere kan de forsvinde igen under indtryk af lokale omstændigheder og personforhold.

I den sammenhæng kan det nævnes, at der tilsyneladende også er en tendens til at bibliotekernes egne, interne IT-funktioner forsvinder over i en IT-afdeling fælles for hele moderinstitutionen. Dette er i den seneste tid sket eller besluttet i hvert fald ved CBS og SDUB. Erfaringerne viser, at det kan blive ret vanskeligt for bibliotekerne at få udført deres egne edb-opgaver af en tværinstitutionel IT-afdeling, men det kan åbenbart også blive svært for os at holde selv på vore egne, interne IT-funktioner. Der er også en anden model, hvor driften af bibliotekssystemet outsources til eksterne parter. F.eks. har AUB outsourcet både Primo og bibliotekssystemet til leverandøren, ExLibris, der har opbygget et driftscenter i Amsterdam. Hvis dette går godt, er det i høj grad en udfordring til de biblioteker, der stadig mener, at de selv skal drive deres bibliotekssystemer.

På det personlige plan er der nu to tilfælde, hvor en bibliotekschef samtidig er chef for Campus Service, det gælder CBS, og det gælder Aarhus Universitet, hvor Per Lindblad i dag er chef for universitetsdelen af AUL og samtidig chef for Campus Service ved DPU, eller hvad det hedder nu.

Opgaver i forlængelse af kernefunktioner

For så vidt angår de opgaver, der ligger i naturlig forlængelse af kernefunktionerne, er hele komplekset af forskningsregistrering, repositories (eller parallel publicering, som det ofte kaldes), bibliometri og open access generelt på vej til at blive forankret i biblioteksområdet. Interessant nok har AUB nu fået tildelt en initierende rolle i ranking af AAU.

De danske universiteter kan vel ikke generelt betragtes som bannerførere på disse områder – underligt nok, for man skulle tro, at et højtudviklet demokrati som det

danske ville sætte en ære i borgernes frie adgang til offentligt finansieret forskning. Men andre, og legitime, interesser er på spil.

Men det er i hvert fald glædeligt, at de fleste universiteter inddrager deres biblioteker i løsningen af disse opgaver, efterhånden som de udvikler sig. Senest er ansvaret for Syddansk Universitetsbiblioteks kommende repository blevet placeret ved universitetsbiblioteket.

En anden service i forlængelse af kernefunktionerne er det at stille en elektronisk tidsskriftpubliceringsplatform til rådighed for tidsskrifter, der gerne vil udkomme digitalt. Både Statsbiblioteket og CBS har haft en sådan service i en årrække, og nu er også KB, Roskilde Universitetsbibliotek, og Ålborg Universitetsbibliotek kommet med. Ved KB er et af de tre tidsskrifter *Dansk Historisk Tidsskrift*. Platformen er alle de fem steder baseret på *Open Journal System (OJS)*. Der er en vis fokusering på tidsskrifter med relation til det pågældende universitet. Nettoresultatet af udviklingen synes at være, at moderne universitetsbiblioteker gratis tilbyder udgivelsesplatforme for digitale tidsskrifter som en del af det samlede servicekoncept over for universitetet. Det er ret interessant om denne udvikling vil medføre nye roller for universitetsbiblioteket i formidlingen af universiteternes forskningsprodukt.

4.3. Fra servicefronten: fagsider m.v.

Vi skal nu fortsætte på det konkrete serviceplan.

Omkring årtusind-skiftet var der bred mobilisering af bibliotekerne i DEFF-regi om fagportaler, f.eks. Arkade på kunstområdet og Bizigate på business-området. Efter nogle år led disse fagportaler mestendels skibbrud, og der bredte sig i systemet en opfattelse af, der ikke er brug for, at de enkelte biblioteker udvikler strukturerede oversigter over fagligt relevante ressourcer inden for de enkelte fagområder. Ingen brugte dem jo alligevel, og man kunne jo bare søge i Google!

Dette synspunkt har en vis principiel betydning, for FFU-bibliotekernes opgave er ikke blot at udvikle samlinger af informationsressourcer, der er tilpasset den

enkelte institutions faglige profil og behov, men også at skabe adgangsflader dertil. Opgivelsen af fagsider kan derfor ses som endnu et tilbagetog fra den klassiske biblioteksposition.

Fagsider blomstrer imidlertid fortsat ude i verden, ikke mindst ved de amerikanske universiteter, og det er da også amerikanske biblioteksfolk, der har udviklet en ny international platform for sådanne fagsider, der kaldes LibGuides. I Danmark er dette system taget i brug ved CBS og ved KUBIS. Med henblik på opfattelsen af, at fagsider ikke bliver benyttet, dementeres denne af de faktiske benyttelsestal for de nye LibGuides ved KUBIS:

Benyttelsen af KUBIS Libguides (antal hits – jun. 2012)

Samfundsvidenskab	18.834
Humaniora	13.155
Jura	12.669
Naturvidenskab	6.022
Medicin	4.047
Andre	598
I alt	25.325

Disse tal viser, at det nok er for tidligt at afskrive fagsider som et redskab for FFU-bibliotekernes informationsformidling.

Andre udviklinger er værd at bemærke:

Anført af Syddansk Universitetsbibliotek har de fleste universitetsbiblioteker i løbet af det sidste år etableret mobile platforme for deres tjenester. Det er ærligt talt sket noget sent, men man har fornuftigvis afventet systemleverandørernes udvikling af mobilfladen. Med kæmpe salgstal for smartphones og tablets er det indiskutabelt, at en stor del af brugerne befinder sig på disse platforme. Og ligesom de kan tjekke deres Facebook-profil, købe en billet hos DSB eller finde den nærmeste restaurant via Google Local app'en, vil de også forvente at kunne tilgå bibliotekets ressourcer lige meget, hvor de går og står.

Endvidere har DEFF iværksat et projekt, der skal løse problemet om adgang til digitale artikler for de borgere, som ikke er omfattet forsknings- og undervisningsinstitutionernes licenser. Denne service er tilgængelig via bibliotek.dk og har Statsbiblioteket som leverandør, hvad der selvfølgelig er dybt logisk i betragtning af SBs status som overcentral for folkebibliotekerne. Der kan så være nogle problemer med at undgå, at denne tjeneste kommer til at fungere som parallel service over for de forskere og studerende, der allerede har digital adgang via deres egne biblioteker, men disse problemer synes at kunne finde en fornuftig løsning. Det er under alle omstændigheder glædeligt, at der nu arbejdes konkret med hele denne sag, som på det overordnede plan drejer sig om at undgå, at udviklingen af FFU-bibliotekernes licensbelagte tjenester medfører en tillukning af informationsrummet for den almindelige borger, der jo ellers har fri adgang til universitetsbibliotekernes ressourcer.

Via Bibzoom har Statsbiblioteket også – over sommeren – været engageret i en anden principiel sag, der umiddelbart handler om bibliotekernes mulighed for at formidle musik til borgerne. Men den har også det bredere perspektiv, som blev oprullet for os på sidste årsmøde af professor Morten Rosenmeier: at udviklingen af de digitale formidlingsformer tilsyneladende medfører, at forlag og andre producenter strammer ophavsretsgrebet om informationsformidling generelt, og direkte eller indirekte kommer til at presse bibliotekerne ud af formidlingskæden.

4.4. Det nationale system

Og nu skal vi op i fugleperspektivet og se på det nationale system.

Bibliotekarforbundets formand, Pernille Drost, har for nylig – i *Berlingske Tidende* - givet bolden op til en diskussion af folkebibliotekernes tilbud af digitale materialer. Skal bibliotekerne – som Pernille Drost mener – videreføre deres hidtidige funktioner med at udforme en samling, der består af materialer, som vurderes og udvælges individuelt, og som er formet efter lokalsamfundets behov? Eller skal bibliotekernes tilbud blive stadig mere ens

og bestå af samlinger og pakker udvalgt af de store producenter. Der skal ikke her kommenteres på forholdene i folkebibliotekerne, men det samme tema rejser sig faktisk for FFU-bibliotekerne. Der tegner sig et stadigt klarere billede af, at bibliotekernes tilbud af digitale ressourcer standardiseres, og at vi alle tilbyder det samme - med de begrænsninger, som det lokale biblioteks økonomi tilsiger.

Er dette et problem?

Det er det vel ikke, hvis de enkelte biblioteker opfylder de lokale brugergrupperes behov bedst med de porteføljer af digitale samlinger, som de har valgt, uanset at de andre biblioteker har valgt de samme pakker.

Men det rejser så spørgsmålet: kan et forskningsbibliotekssystem baseret på lokale biblioteker med digitale samlinger, der stort set er ens fra bibliotek til bibliotek, måske erstattes af et FFU-bibliotekssystem baseret på en fælles, national digital samling udvalgt af bibliotekerne i fællesskab. I dette tilfælde kunne konstruktionen Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek endelig blive til virkelighed. Det ville til gengæld kræve et nyt, stærkt DEFF-fokus på elektroniske informationsressourcer og en konkret omprioritering af bevillingerne med mindre vægt på projektvirksomheden og mere vægt på den fælles, digitale samlingsopbygning.

De lokale FFU-biblioteker vil så miste en væsentlig funktion som samlingsforvaltere, og det er da et åbent spørgsmål, hvilke opgaveporteføljer, de vil have fremover, og om de er tilstrækkelige til at opretholde lokale bibliotekslignende strukturer.

Så Pernille Drosts spørgsmål er yderst relevant også for FFU-bibliotekerne, og vi kommer på et eller andet tidspunkt til at forholde os til det.

5. Slutning

Cæsar var ikke den eneste af oldtidens herskere, som tøvede med at gå over floden. Herodot beretter, at kong Krøsus gerne ville angribe Perserriket, men han var i tvivl og turde - modsat Cæsar - ikke beslutte sig for at krydse over grænsefloden.

Han sendte derfor bud til oraklet i Delfi og spurgte om råd.

Oraklet svarede ham: "Hvis du går over floden, vil et stort rige gå til grunde." Glad gik han så over floden, led store nederlag og tabte sit rige, hvorefter man kunne konkludere, at det sandelig var hans eget rige, som oraklet i Delfi havde ment.

Man kan uddrage tre læresætninger af denne historie:

For det første, at det er farligt at gå over floden.

For det andet, at det er farligt at være vankelmodig og ubeslutsom.

Og for det tredje, at det er farligt, hvis man lader fjerne, omtågede orakler bestemme strategien.

Så der er farer og risici til alle sider. Men det er Cæsar vi skal efterligne, ikke Krøsus.

Analogien halter selvfølgelig: vi kæmper ganske vist ligesom Cæsar for vores langsigtede overlevelse, og ligesom Cæsar kan vi ikke være sikre på, om det vil lykkes. Men i modsætning til Cæsar ved vi ikke, hvad der er på den anden side af floden. Der bliver flere digitale ressourcer, det er klart, og der bliver mere netværk og web. Men hvordan vil det gå med det videnskabelige publiceringssystem? Hvordan vil slutbrugernes informationsadfærd udvikle sig? I hvilket omfang vil den trykte bog holde stand? Er Open Acces en trussel mod den traditionelle biblioteksinstitution eller er det en udviklingsmulighed?

Det kan være fristende at blive på denne side af floden, indtil tingene på den anden side er faldet på plads. Men det er alligevel den farligste strategi, for det er på den anden side, at tingene sker, og det er på den anden side, at aktørerne bevæger sig. Det er der, vi skal over og være med.

På denne side venter der kun den langsomme nedbrydning af den klassiske biblioteksinstitution, skabt til at forvalte trykte samlinger. På den anden side er udviklingsmulighederne og forvandlingsstoffet.

Det vigtigste i den nuværende situation er ikke at forfølge en bestemt ny model til afløsning af den gamle, men at slippe den gamle biblioteksmodel som mentalt dominerende konstruktion.

Så lad os ses --- på den anden side!

+++++

Vi slutter med en mail fra en glad specialeskriver, der lige er blevet modtaget ved Det Humanistiske Fakultetsbibliotek på KU:

”Hej.

Jeg har netop afleveret mit speciale. Jeg har i den forbindelse draget stor nytte af jeres kurser (litteratursøgning og zotero). Desuden har jeg virkelig brugt jeres mange net-abonnementer på diverse tidsskrifter flittigt - jeg håber I vil blive ved med at have dem. Alle de gange jeg har haft brug for en bibliotekar, har jeg fået rigtig god og venlig service. Så tak og ros herfra.”